

SAKOLCZAY LAJOS
Elment a Nehézfű

Nem voltam a barátja, hiszen alig ismertem. Az évtizedek alatt személyesen talán ha háromszor vagy négyszer találkoztunk. (És egyszer, noha kellett volna, nem találkoztunk.) Az a kör, amely őt fiatalabb korában befogadta és dédelgette – kártya, pia, lóverseny –, engem riasztott. Lassan dolgozó munkamániás lévén épp ezért a jókedvű lazaságáért mindig irigyeltem.

Először testközelből a hetvenes évek közepén az Új Írás szerkesztőségében láttam. Minthogy az Új Írás is, és a Szépirodalmi Könyvkiadó is a New York-házban székelt, egyszer csak szerkesztői szobánkba berobbant Réz Pál és Csurka. Jókedvűek voltak, hangosak. Réz valamelyik belső zsebéből kirántott egy köteg százast, és legnagyobb megrökönyödésünkre a padlóra vágta. „Itt a pénz, ha kell, vegyél!” – ordította barátjának. A jelenet láttán annyira elszégyelltem magam, hogy máig sem tudom, ki szedte föl – ha csak nem valamelyik szerkesztőtársunk – a bankókat.

Második találkozásunk ugyancsak ez idő tájt történt. Minthogy két évig az Új Írás-beli elfoglaltság mellett a veszprémi Petőfi Színház dramaturgia is voltam, „hivatalból” legalább a bemutatója után újra összefutottunk. A Horvai István rendezte *Nagytakarítást* (1978) követően hajnalig nyúlt az éjszaka, s nemsokára – pár órás alvás után – kocsijával indultunk Pestre. Minthogy a dáridó után szűk nyílású szeme volt – lehet-e így vezetni? –, riadtan megkérdeztem: „Pista, alszol?” „Nem!” – volt a felelet. Háromszor is megismétlődött a jelenet, de szerencsére nem történt baj. Az út szótlansággal telt el. Én félelmemre koncentráltam, ő meg a vezetésre.

S amikor nem találkoztunk, jóllehet igencsak kellett volna? Hajh, Pozsony! Gyávaságom miatt még

most is pírban ég az arcom. S ahogyan Duray Miklós szép nekrológiát olvastam, csak erősödött három évtizedes zavarom. Felvidéki barátunk említette, hogy amikor a bíróság folyosóján Cseres Tibor, Csurka és Mészöly Miklós személyét megpillantotta, milyen hatalmas erő töltötte el. Mészöly Miklós helyett, hiszen én foglalkoztam intenzíven a határon túli magyar irodalommal, nekem kellett volna a

Csurka István, 1934–2012

budapesti íróküldöttségben, társunk nemtelen perbe fogása elleni tiltakozásként, ott állani.

Még békásmegyeri lakásunkban megkeresett a Szabad Kezdeményezések Hálózatának egyik aktivistája, hogy vállalnám-e az utat. Rögtön igent mondtam, de közös töprengés után abban maradtunk, hogy inkább ne én menjek. Ő féltette három kisgyereket, én meg – a ma is megmagyarázhatatlan gyáva (általában nem volt jellemző rám a nyusziság) – hamar elfogadtam a fölmentést.

Persze Lakitelek fényes sátra, ahol Csurka főszereplő volt, jómagam meg néző-hallgató „ficsúr” (ha jól emlékszem, Kulin Feri kocsijával érkeztünk rendőri díszkíséret-

tel), ma is kitörülhetetlen emlék. A magyarság talpra állt. Évtizedek múlva hiába szúrta ki egy kalaptű az MDF egyre alacsonyabban szálló léggömbjét, a kezdet, a rendszerváltás izgalma, a bemocskolódások elleni állandó harc – változott-e valami? – mindmáig életem fontos része.

Aztán Csurkával, kivéve a Csoóri által „paraszt Révainak” titulált Berecz János és eszmetársai ellen hadakozó írószövetségi közgyűléseket, évtizedekig megint nem találkoztam. Fél vagy háromnegyed éve egy durva hangú levelet írtam neki, melyben tudattam, ha erkölcsöm nem felel meg a Magyar Fórumnak, szívesen abba hagyom a nagy fizikai és szellemi energiát követelő munkát. Tudniillik az elmúlt évben honorárium nélkül 51 (!) képzőművészeti kritikát írtam a lapnak. S az egyik szöveg dokumentum-részből kihúzta valaki – nem Csurka volt a ludas – Polcz Elaine és Kertész Imre nevét. Láss csudát, a következő héten jött is a helyreigazítás.

Nem mintha annyira odalennék Kertész Imréért, különösen azután nem, hogy egyik kérésemet – ha teheti, akár fillérekkel segítse (mi feleségemmel megtettük) a nagykanizsai Zsinagóga Alapítványt – flegmán visszautasította. (Egy esküvői vacsorán egész este egymás mellett ültünk, volt időnk megbeszélni a világ bajos dolgait.)

Csurka tehát, ha egyáltalán figyelt a nála fiatalabb, más pályán mozgó alakokra, senkinek sem adott, és senkitől sem várt könyörületet. Az a csillag volt – Móriczhoz és Németh Lászlóhoz hasonló –, aki saját maga rajzolta meg pályájának köreit, idegen tanácsra nem hallgatva tűzte maga elé (hogy mindezen ellenére megvalósítsa) „növésterhét”. Azt vallotta, semmit sem ér az a gyarapodás, ha a nemzet nem profitálhat belőle. Ezért volt hangos, némelykor keserű vagy csatabárd élesítő a hangja. Azért szervezte Monort, Lakiteleket, hogy szeretve tisztelt magyarsága (a nemzet kint, és a nemzet bent) – annak ellenére, hogy évtizedekig nyögött a kommunizmus tonnái alatt – föl tudjon állni. Ki tudja egyenesíteni a gerincét, mert a frissen habzsolt szabadság (az önmagunkra való ismerést a confiteorral elősegítve) még az ég ponyvái is meg tudja repeszteni.

Politikával ugyancsak foglalkozott, mint az egyetemes magyar irodalomban nem egy elődje, de valójában – hiába viselt komoly tisztségeket, és hiába voltak e téren sikerei –, nem volt igazi politikus. Nem ismerte az „egyet jobbra, kettőt balra” táncot a parketten, idegen volt tőle a „Húzd meg, ereszd meg!” taktikája! Ha elkiáltotta, volt kitől tanulnia, hogy „Ne bántsd a magyart!”, abba ég s föld egyformán beleremegett. Politikai publicisztikája úgy hasította át a kárpitot, hogy szétfröccsent az igaztalan, de még a cselekvésbe belealvó legkisebb porcikája is. Ha ő be tudta vallani fiatalkori eltévelyedését – 1956 után erővel beszervezték, legyen besúgó (sohasem jelentett!) –, más miért kérkedik a társait földó évtizedes nemtelen cselekedetével, aktív besúgói múltjával?

Rendszerváltási cikk-cakkunkat, mikor is az addig kérlelhetetlenül anti-kommunistának mutakozó SZDSZ összefeküdt a kommunistákkal, a legnagyobb bűnnek nevezte (mint megannyi politikai bal-lépés kipécézésében, itt is volt némi igaza). Antall „kényszerlépéseit” (?) megvetette, nem szólván arról a későbbi régi pufajkás–új pufajkás gyalázatról, amit nemzettestvéreink kitagadása jelentett. A toll a kezében – akár tárcáit, novelláit, drámáit vesszük (ebben volt a legzseniálisabb!) – csaknem mindig

kés volt. Gyógyító szike? Az is, de legtöbbször kíméletlen munkaeszköz. Folyt a vér, ha vele cson-tig hasított. Minthogy gyakran – szókimondásával! – önmagát sem kímélte, a legyőzöttek mellett néha ő is a csatatéren feküdt.

Ám irgalmatlanságában is irgalmas volt. A dramaturgia mívese – az volt a végzett szakmája – nagyon is tudta, hogy mit bír el a színpad. Dialógusai úgy voltak – egyedülállóan a kortárs magyar drámairodalomban – költőiek, hogy noha bravúrral kezelte a tollat, nem a költőien szép szavak adták a gerincét, hanem az értelmiségi közbeszéd filozofikusságukban is szürke közlésmondatainak – ilyen a természetes légzés – legegyszerűbb rendje. Kérdés-felelet morálja. Ebben a közhelyeket „lírai” – egyedien különös – magasságokba emelő módszerben, bármily furcsán hangozhatnak is, József Attilához hasonlatos.

Ha a „kettes kolbászt” egyetlen lendítéssel a kisember nyaka köré csavarintotta, s Ő mint Nehézfiú elindult az értelmiségi létet, a csalódásokat, a társadalom ficamait és a ritkás örömeiket nem kevés öni-róniával szétszerelő – félelmetes mikroszkópja alá helyező – útjára, szinte megnyílt a föld. Nincs mód felsorolni, hogy ebben a vulkáni hasadékban milyen ragyogó virágok nyíltak, elég legyen a *Házmestersiratóra*, a *Ki lesz a bálányára*, a *Döglött aknákra*, az *Eredeti helyszínre*, a *Nagytakarításra*, a *Deficitre*, a *Majálisra* emlékeztetni. Hogy legújabb esszé-drámája, a Trianon átkait kutató-kereső-meg-nevező, az időjátékkal bravúrosan élő *A hatodik koporsó* közéljük tartozik-e, majd az utókor fogja eldönteni.

Az utóbbi két évtized bicegő kultúrpolitikája (hány mankóra se érdemes kapott mankót!) nem sokra becsülte Csurka Istvánt. Politikai szerepvállalása(i) miatt? Lármafa volta miatt? Ami igaz, igaz, a Nehézfiú – ha tudta magáról, ha nem – nehéz fiú volt. De szíve mindig a közösségért, a megalázottakért, az eltékozolt, ellopott, az úrhatnamság miatt gajra ment javakat siratókért dobogott. Ha sok-sok hónapig nem húztam volna el műveinek újraolvasását, a készülendő – már sohasem megvalósuló – interjú sok mindenre választ adhatott volna. Belé akartam meríteni a kést, nem számolván az idővel. Közben a halál működésbe hozta senkinek sem kegyelmező méregfullánkját. A Nehézfiú, fájdalomunkra, elment. Kötelességünk kimondani, amit a jövő föltehetően igazolni fog. Nagy író volt.